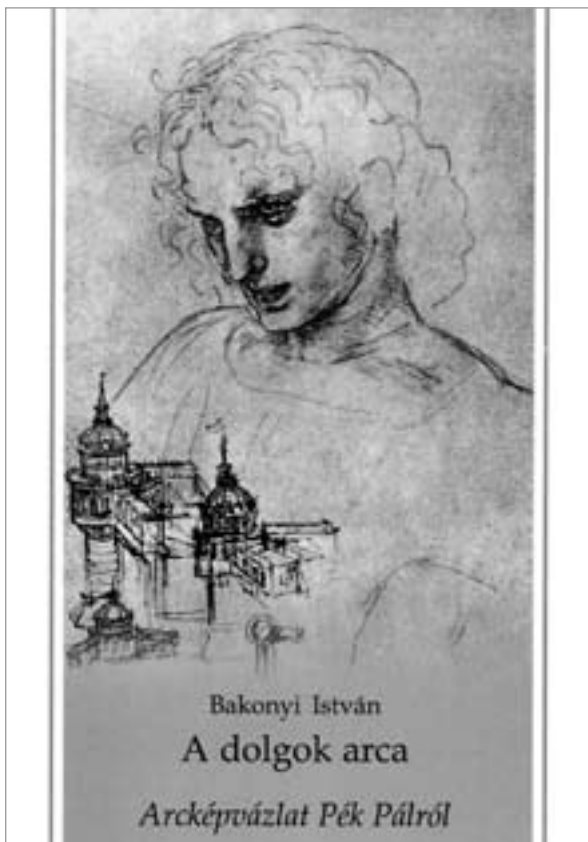

Lehota János

PÉK PÁL ÖTVEN ÉVE AZ IRODALOMBAN

Bakonyi István arcképvázlata

A dolgok arca címmel Bakonyi István írt kismonográfiát Pék Pál költői életútjáról. A könyv a Pannon Tükör Könyvek kiadásában az idei könyvhétre jelent meg. Bakonyi István az elemző-értelmező kritika azon művelője, aki – Péntek Imre szavaival – sokat tett a mai alkotókért, hogy helyüket, rangjukat értékük alapján kapják meg az irodalmi életben. Tamás Menyhértről, Bella Istvánról, Takács Imréről, Sobor Antalról írt monográfiái után Pék Pál félévszázada indult pályáját összegezte Arcképvázlat alcímmel. Egyetérték Péntek Imre értékelésével, amikor azt írta, hogy Bakonyi István A dolgok arca című kötete azért is kiváló szakmai teljesítmény, mert hozzásegíti az olvasót Pék Pál költészetének mélyebb megismeréséhez.

A könyv végigkíséri Pék Pál irodalmi útját az indulástól napjainkig, egyben gazdag irodalmi életet mutat meg a háttérben, ahol Pék Pál is elnyerte létezését.

Bakonyi István propozíciószerűen megjelöli mindazokat az akadályokat, amelyeket Pék Pálnak le kellett győznie, hogy az elismertséghez eljusson. „Csöndben építette életművét” – írja a költőről, és ily módon valóban nehéz ismertté válni a harsányság és üresség közegeiben. A „zalai végekről küldte lírai ismereteit” olvashattuk tovább, ami azt az Adyt idézi fel bennem, aki keserűen mondta, hogy a költőnek Magyarországon egy egész élet munkája kell ahhoz, hogy igazságát meghallgassák, nálunk ugyanis ehhez sokaknak előjoguk van. Márpedig az Ady Endrés kemény hangot sohasem szerette az a hatalom, amelyik elsősorban dicsértetni szerette magát, ugyanakkor a nemzet is szívesen sütkérezett a dicséretben. Így hát nem csodálkozhatunk azon, hogy Pék Pálnak is hosszú küzdelmes út jutott, hiszen nem „kegyekért könyörgött” hanem mindkét irányba osztotta csapásait. Én is idézem 1999 októberében született gondolatát: „... hangtalan kushadunk egy ezer éve hitványodó hatalom csapdáiban, hogy az otthon, az áhított haza csak éjbemosott világ, hogy ma falánk korhoz juhászodunk, olyan korhoz, melyben a forradalmak hite paradoxonná lett...”

A könyv rávilágít a magyar történelem és Pék Pál személyes sorsának összefüggésére, ezáltal a versek világa is kitárulkozik előttünk. Bakonyi István számos verselemzéssel mutatja meg azt, hogyan válik „egyre meditatívabb, egyre filozofikusabb” Pék Pál költői világa. A cseppkő lasan építi alakzatát, és nem szórja szét a maga matériáját. Kevesen építkeznek így cseppkő módra az író emberek közül. Pék Pál kötetével is egyetlen cseppkő-alakzatot épített fel az ötven év alatt, és bizonyos vagyok benne, hogy azt építi tovább. Így érthetjük meg, hogy magányos is maradt abban a magyar irodalmi életben, amelyben szörnyű sokan és szörnyű sokat írnak, főként verseket. De magányos maradt azok körében is, akik ösztönözve támogatták, szerették. Szeretik. Ez viszont már olyan titok, ahová nem szabad „belesni”.

A kilenc kötet a Semmi felé vezető út körébe, bugyraiba visz le bennünket. Pokolban élünk. Pokolban élünk. Lesz-e, lehet-e ebből megtisztulás, feltámadás? Magyar költészetünk Zrínyi Miklóstól kezdve a „mégis” hitének költészete, Vörösmarty, Madách, Ady, József Attila, Illyés Gyula, Nagy László, Pilinszky János után Pék Pál is a „mégis” hitét vallja. Magát is erősíti, minket is biztat: „Mégis hiszem, hogy létünk önmagát teremti újjá, s a rom fölé új ég borul”. Bakonyi István pontosan érti Pék Pál belső drámáját, ami első verseskötetétől – Rapszódia a reményről – kezdve végigkíséri, ugyanakkor finom érzékenységgel időz el a költő hagyományokat is őrző képein. A negyedik kötetről – Az idő metszetei – így minősíti Pék Pált: „Egyre inkább úgy láthatjuk már, hogy művés és érett költészet ez.”. Rámutat legfőbb motívumaira, amelyek körkörösén visszatérnek: a szülőföld tája, az otthon és család, a Biblia képei. Értelmezi, hogy ezek miképpen hordozzák a költő sokak által emlegetett „fájdalom – és termékeny pesszimizmusát”. A kilencvenes években született

gazdag irodalmi terméséről – Havak tánca, a Bárány kiűzése – megállapítja, hogy „saját egyéni” útján nem mondott le a „klasszikus értelemben vett szépségeszményről”, ami a Nyugat folyóirat ízlésvilágát idézi fel. Megjegyzem, hogy ez Pék Pál hagyományörző tanári műveltségének természetes velejárója. Bakonyi István részletesen elemzi a költő hetedik, egyben gyűjteményes kötetét: Arcsall a Semmi-nek. Igazat ad Szirtes Gábornak, aki a következőket írta: „Egy alaposan megszenvedett életutat mély intuícióval és nagy kifejezőerővel felmutató költészet ez, melyben az egyén szenvedései és küzdelmei hitelesen fonódnak össze, és egymást erősítően visszhangzanak a közösségi megpróbáltatásokkal, egy egész nemzedék sorstragédiájával.”

A történelem mindig áttételesen van jelen Pék Pál költészetében. 1956 forradalma számára egyszerre dicső tett, de személyes és nemzeti tragédia is. Életét és költészetét meghatározó élelménye. Bakonyi István külön kiemeli három verset a kötetből, a Hontalant, a Stációt és a ciklust záró Emel és ejt című műveket. Én az utóbbi egyik emlékeztető részletét idézem: „S mint akasztottak / nyelve a jaj feszíti/tépi a szánk / egy falánk korhoz / juhászodva emel és / ejt a pillanat.”. Bakonyi István is költői szintre emelkedik, amikor így ír: „Korunk kegyetlen mivoltának elszenvédője, s persze időnként boldog részese az ember és a költő.”. A reményt szüli meg ez a helyzet, amit a költőnek kell ápolnia: „mégis”. Ezt teszi Pék Pál is.

Az arcképvázlat, ahogy az alcím is mutatja, csak vázlat, de Bakonyi István így is megmutatja Pék Pál sokoldalú munkásságát. Megismerjük a tanárt is, aki szeretett tanítani, és akit tanítványai is nagyon szerették, megismerjük a rádióst, az újságszerkesztőt, az irodalomszervezőt, a Pannon Tükör egyik alapítóját és első főszerkesztőjét. Megismerjük az Embert, aki magányos útján is mindig másoknak segít. A nyolcadik – Szodoma – és a kilencedik kötet – Szélcsönd és újra szél – igazolják a költő „belső erejét” és „romolhatatlan hitét”, és Bakonyi István joggal mondhatja, hogy Pék Pál legyőzi az elmúlást rejtő „szárnyas időt”, és költészetének lesz folytatása.

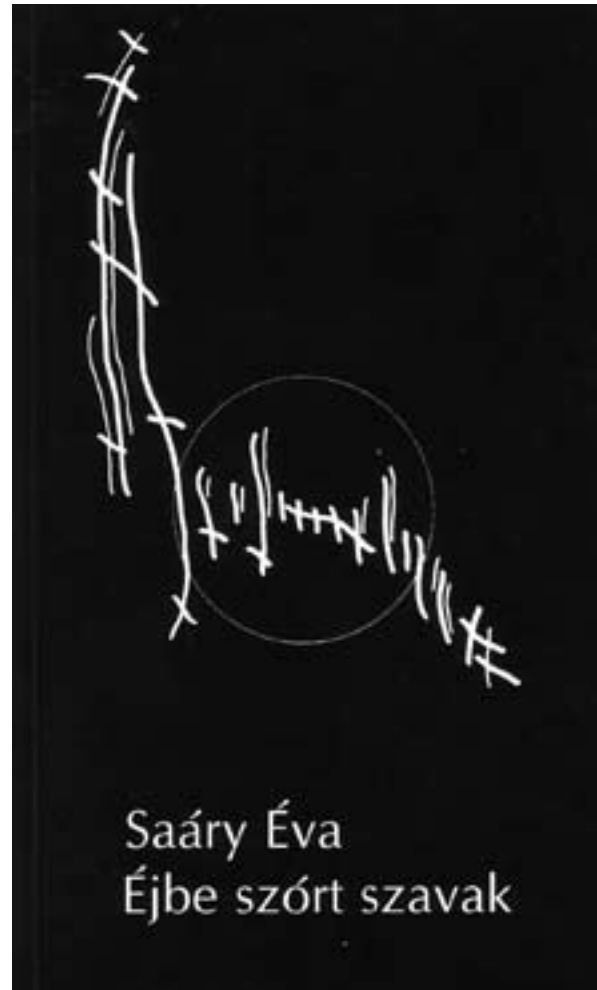
Tóth Norbert: Humán N° 7

Lehota János és Tunyogi Csapó Gábor kritikája

Tunyogi Csapó Gábor

Az „Átható csend”-től az „Éjbe szórt szavak”-ig

- Saáry Éva költészetéről -

Szinte magam sem hiszem, mégis igaz: immáron éppen harmincöt éve, hogy Tollas Tibor kezembe nyomott egy köteg verset azzal, hogy „Gabikám olvasd el, mondj róla véleményt!”

Ó, ó! Kiségyámoltalanul bámultam a papírcsomóra. Nem szerettem az ilyesmit. Mint Karinthy a humorban, én a lírában nem ismertem már akkor sem tréfát, mindent legnagyobbjainkhoz mértem, magamat is, tudván, hogy meg sem közelítem azokat a magasságokat, melyekben ők járnak: Babits, József Attila, Pilinszky, Weöress... Akik után talán már nem is lenne szabad magyar verset írni, így aztán

mindig kicsit rossz lelkiismeretem volt – van még ma is –, ha egy-egy költeményszerűség szinte akaratom ellenére kigyötörte magát belőlem. Mivel nem szerettem soha megbántani embertársaimat, meglehősen fanyalagva vettem át a kéziratot, amelynek első oldalán nem állt név, csak az alábbi sorok:

egyre mélyebben
a z
aszaló gyehennában
egyre közelebb
a
hetedik pokol
harsogó ézengéséhez
egyre mélyebben
egyre mélyebben
önmagamban

Hoppá! Egyszerre én is hallottam a hetedik pokol harsogó ézengését.

- Kinek a versei? – kérdeztem kíváncsian.

- Nem mondom meg. Csak, ha jónak találod őket. Ha nem, felejtjük el – válaszolta Tibor.

A kedves látogató távozása után lázas érdeklődéssel kezdtem olvasni a kéziratot. Verseket általában egyenként olvas az ember, külön ízlelgetvén minden sort. Ezúttal azonban egyhuzamban végigolvastam az egész gyűjteményt, és mire letettem az utolsó lapot, már beszivárgott az ablakokon a hajnali derengés.

Hogy miért? Nos, erre a kérdésre talán legjobb válasz, ha idézem teljes egészében azt a méltatást, amelyet a később megjelent kötetéről írtam a *Nemzetőr*-ben:

A józanság varázsa

- Saáry Éva „Átható csend”

című verseskötetéről –

Mit kezdjen a költő, aki – József Attila ma már bizonyára klasszikusnak nevezhető meghatározása szerint – „az adott világ varázsainak mérnöke”, mit kezdjen, mit kezdhet, ha nem adatott számára világ, amelyben varázsok mérnökeként tekinthet szét, s megszerkeszthetné – ha akárcsak önmagában is – a harmóniát?

Lehet persze öngyilkos, miért ne lehetne, de a semmiből a még üresebb semmibe futamodni egyrészt értelmetlen dolog, másrészt – ki tudja miért – valahogy nem emberhez méltó. Marad tehát, mint az emberi magatartás utolsó lehetősége, a befelé fordulás, a megkapaszkodás az egyetlen, már annyira amennyire konkrétan érezhető valóságban: önmagunkban. S aki azt hiszi, hogy ez a lét fullasztó leszűkülését és elszegényedését jelenti, az bizonyára nem olvasta még **Saáry Éva** „Átható csend” című verseskötetét.

„Egyre mélyebben az aszaló gyehennában, egyre

közelebb a hetedik pokol harsogó ézengéséhez, egyre mélyebben, egyre mélyebben önmagamban”... Bizonyára nem véletlen, hogy éppen ezek a szavak vezetik be ezt a minden szempontból rendkívüli verseskötetet. S a hetedik pokol e harsogó ézengésétől a címadó „átható csend”-ig nyaktörő út vezet: a „nappalok meredek falán”, „állandó borzadályban”, „a költészet purgatóriumán” át, a „fegyelem vashordójába” zárva, „liliputi erők” rabjaként, a „kerékkötő igazság” lerázhatatlan terhével a nyakunkban lépkedünk versről versre, ezerszer meggondolt, mértani pontossággal eleve megszerkesztett lépésekkel; megbotlani nem szabad, nem is lehet: „a józanság mindent feltérképező neonfényében” szertefoszlik gyöngeségeink féltve őrzött álarca s minden apró önámítás a halálos bűn árnyékát veti.

Kegyetlen, hideg világ; e versek a végső elvonatkoztatás szóképletei s éppen ezért létünk csontvázat mutatják, nem elszórt csontokat, hanem a tudományos pontossággal felépített teljes csontvázat. S talán e szinte aszkéta-szigorúságú megszerkesztettség a kötet egyik legnagyobb érdeme; s ugyanakkor talán egyetlen hibája is, mert lehetetlenné teszi a szeszélyes csapongást. Nem, ebben a kötetben nem lehet felelőtlenül kóborolni, aki nem versről versre halad, soha nem fogja felismerni, hogy ez az egész kötet egyetlen, hatalmas költemény, amelyben nemcsak minden vers, hanem minden szó is kettős értékkel rendelkezik, mint a tízes számrendszerben a számok; s aki ezt nem ismeri fel, úgy áll e kötet előtt, mint aki a remekbe készült mozaikban nem a képet csodálja, hanem az egyes kövek mesteri csiszoltságát.

E mozaik-technikával összerakott magasabb egység teszi minden szempontból indokolttá a kötetet jellemző formai egyöntetűséget; de szerves részei ennek az egyöntetűségnek a fedőlap s az illusztrációk is, ezek a meghökkenítő szemszögből felvett, művészi fényképek, amelyek egy pillanatra sem engedik elfelednünk, hogy Saáry Évát eddig elsősorban festőnek és grafikusnak ismertük, s a kötetet grafikai műalkotássá is teszik. Az olvasó legszívesebben lapokra szedné a könyvet, hogy az egyes oldalakat egymás mellé ragasztva lássa maga előtt az egész kompozíciót: s ebben az összefüggésben egyszerre értelmet s értéket nyernek az illusztrációk hátlapját képező, fényes-fekete négyzetek is. S itt nem lehet dicséret nélkül hagyni – bár ez talán szokatlan dolog egy verseskötet ismertetésénél – a kétségtelenül nagy műgondot és sok fáradságot igénylő nyomdatechnikai alakítást, amely az egyes versek képét harmónikusan e grafikai össz-kompozíció szolgálatába tudta állítani.

Saáry Éva verseskötetének megjelenése kétségtelenül a magyar irodalmi élet jelentős eseménye, s nemcsak az emigrációban. A kötet olvasása maradandó élményt fog jelenteni a mélyen szántó gondolati líra minden kedvelőjének. Az olvasónak azonban nem könnyű a dolga: rejtjeles költészet ez, nehéz, zárt, önmagáért való. Azokhoz szól, akik értik, tudják és el tudják viselni, hogy létünk

egyedüli titka a megfajthatatlanság és egyedüli értelme a megfajtés keresése.

Reménytelen költészet? Minden bizonnyal az. De hiszen nem is reményt akar adni. És kérdés: akar-e egyáltalán adni valamit? E kérdésnél sokkal fontosabb azonban az, amit ad, akarva-akaratlanul: erőt s hitet a reménytelenség tudatos hordozására és a csak önmagára számító, önmagának számot adó ember totális felelősségérzetét, amely közüggé avatja a legelvontabb képet s a legszemélyesebb vallomást is.

Átható csend: a dolgok időn és téren felüli rendjének csendje. Saáry Éva versei: e csend hieroglifái az önámítás mákonyát nem ismerő, szigorú lélek tükörlapján.

(*Nemzetőr*, 1973. július augusztusi, 280/281. szám, 7. old.)

Ezek után csak kissé félénk meghatottsággal tudtam közelíteni Saáry Éva legújabb verseskötetéhez, s azzal az aggódo izgalommal, amellyel az ember kedvenc élsportolójának legújabb fellépését várja: tudja-e azt nyújtani, amit eddig? Esetleg felülmúlja önmagát? Vagy – ne adj Isten – elmarad korábbi teljesítményei mögött? Tudom, tudom! Nagyon profán hasonlat. De nem tehetek róla: az izgalom ugyanaz...

Nos, nagyon hamar megnyugodtam: az átmenet szinte zökkenő mentes. Az „Átható csend” versei 1965–1972-ből származnak. Az „Éjbe szórt szavak” költeményeit az 1974-től 2001-ig terjedő idő versanyagából válogatta össze kiváló érzékkel **Péntek Imre**, tehát az időbeli „eltolódás” is minimális, ez a válogatás egyenes folytatása az elsőnek, sokkal inkább, mint a közben megjelent kötetek (*Százféle szerelem*, 1984, *Luganói tavasz*, 1987,

Káprázatok, 1987, *Tüzes Tarló*, 1988). Az „Éjbe szórt szavak”-ról tehát voltaképpen elmondhatnám ugyanazt, amit harmincnégy évvel ezelőtt elmondtam az „Átható csend”-ről, minden szó igaz és helyén való benne. De: nem lenne elég.

Mert hogyan is mondja a latin bölcsesség? Tempora mutantur et nos mutamur in illis, azaz: változnak az idők s velük változunk magunk is. Ami nagyon szépen hangzik, jó is lenne, ha így lenne, de vannak dolgok és emberek, amelyek/akik nem változnak, és a változatlanosság éppen a heves és gyors változások sodrában egyre nagyobb, egyre mélyebb jelentőséget nyer. Így Saáry Éva költészetének változatlan aszkéta-szigora, mélyhűtött formai fegyelme, szavainak kettős értékűsége ma valahogy még többet mond vagy sejtet. A szavak közötti hézagok mintha szakadékokká szélesedtek s mélyültek volna, a szavak felszínén simán sikló olvasó pillanatra sem tud szabadulni attól az érzéstől, hogy kifürkészhetetlen, halálos mélységek fölött hajózik egy halk, de rendkívüli gazdagsággal zengő szimfónia tengerén, amelyben – ez a meglepetés – gyakran felcsendül az ebből a költészetből eleddig száműzött rímek triangulum.

Nem szabad, nem is lehet említés nélkül hagyni Péntek Imre szerkesztői érdemeit. A válogatás teljes egészében az ő műve, és nem hiszem, hogy – talán a szerzőn kívül – bárki is jobban meg tudta volna oldani ezt a feladatot. Így jött létre újra egy a maga nemében egyedülálló kötet, amelyet persze csak azoknak lehet ajánlani, akik érzékelik, hogy a nyomtatott szavak csak kapaszkodók a szakadékok szélén, amelyekbe mindenkinek magának kell leereszkednie, s akik ismerik a szellemi élvezet gyötrelmét és e gyötrellem élvezetét.

Tóth
Veronika:
Geometria
szabadon

